

**Դ. Հ. ԼՈՒՐԵՆՍԻՒՒՄ՝ «ԱՐՅԱՆ ԳԻՏԱԿՑՈՒԹՅԱՆ»
ԸՄԲՈՆՈՒՄԸ**

Սույն հոդվածը նվիրված է Դ. Հ. Լուրենսի աշխարհընկալմանը, որը ձևավորվել է Լուրենսի «արյան գիտակցության» ըմբռնման արդյունքում և հետագայում իր արտացոլումն է գտել իր ստեղծագործություններում: Նրա արտահայտած գաղափարները՝ գիտակցության, իդեալների ժխտման, անգիտակցական մակարդակում տեղակայված բնագրներով, ցանկությամբ առաջնորդվելու վերաբերյալ դժվար են ընկալվել և բազմիցս քննադատության են արժանացել իր ժամանակակիցների կողմից:

Քանայի քառեր. *ինտուիցիա, բնագրային կյանք, անգիտակցական, գիտակցական, արյան գիտակցություն, իդեալներ, ցանկություն*

1913թ. հունվարին Էրնեսթ Բոլլինգսին ուղղված իր նամակում Լուրենսը գրում է. «Իմ կրոնը իմ հավատքն է արյան մեջ, քանի որ վերջինս ավելի իմաստուն է, քան բանականությունը» /Լուրենս, 1979: 503/:

«Արյան կամ արյան գիտակցության» վերաբերյալ մանրամասնորեն կարելի է կարդալ «Հոգեվերլուծություն և անգիտակցական» (1921) և «Անգիտակցականի երևակայություն» (1922) աշխատություններում, որը վերջինիս շարունակությունն է: Այս երկու աշխատություններում Լուրենսը խրախուսում է, որպեսզի իր ընթերցողները ճանաչեն «արյան գիտակցությունը» որպես անգիտակցականի վերաբերյալ իր սեփական տեսություն, որը, ըստ նրա, հակադրվում է Չիգմունդ Ֆրոյդի անգիտակցականի տեսությանը: «Հոգեվերլուծություն և անգիտակցական» աշխատության մեջ Լուրենսը հիշում է, թե ինչպես էր ինքը և իր ժամանակակիցներն անհամբեր և, միևնույն ժամանակ, վախի զգացումով հետևում Ֆրոյդին, որը դեռևս նոր էր «ուղևորվել» վտանգավոր ճամփորդության՝ դեպի մարդու գիտակցություն: Շուտով Ֆրոյդը գիտակցական աշխարհից քայլ է կատարում դեպի անգիտակցականը, որը մինչև այդ իր ժամանակակիցների համար դեռևս ոչինչ չէր նշանակում, և հանկարծ այդ անգիտակցականն այլևս դադարում է ոչինչ լինել /Լուրենս, 2003: 89/:

«Հոգեվերլուծություն և անգիտակցական» աշխատության երկրորդ գլխում Լուրենսը շարունակում է բացահայտել իր սեփական՝ «արյան գիտակցության» տեսության ձևավորման ակունքները: Նա գրում է, թե ինչ է անգիտակցականը. «Անգիտակցականը (անգիտակցական) գիտակցականի ժխտումն է: Եվ ոչ մի կասկած չկա, որ հենց այս պատճառով է, որ Ֆրոյդը նախընտրել է այս եզրույթը: Նա անտեսել է այնպիսի եզրույթն, ինչպիսին ենթագիտակցությունն է, քանի որ վերջինս ենթադրում է գիտակցության մեկ այլ ծնունդ: Նա ցանկանում էր արտացոլել անգիտակցականում այն, ինչը

գիտակցության սահմաններից դուրս էր և ինչը հակադրվում էր բանականությանը /Լոուրենս, 2003: 91/:

Ճիշտ է՝ «Հոգեվերլուծություն և անգիտակցական» աշխատության մեջ Լոուրենսը գրում է Ֆրոյդի մասին, ում գաղափարներն իրեն հոգեհարազատ էին և ում անգիտակցականի մասին տեսությունը հետագայում հիմք է դառնում իր սեփական տեսության ձևավորման գործում, սակայն իր և Ֆրոյդի «անգիտակցականների» միջև լուրջ հակասություններ կային:

Անգիտակցականը, ըստ Ֆրոյդի, մտքի գործընթացների արդյունքում է առաջանում, մինչդեռ Լոուրենսն իր անգիտակցականի մասին տեսության մեջ հակադրվում է ֆրոյդին՝ ամբողջովին բացառելով միտքը: Նա հստակ տարանջատում է միտքը, գիտակցությունը և անգիտակցականն իրարից: Նրա համար միտքը և անգիտակցականը տարբեր բևեռներում են գտնվում: Մարդու գիտակցությունը բաղկացած է «գիտակցական մտքից», իսկ անգիտակցականը՝ «արյան գիտակցությունից»: Անգիտակցականը «ցածր հարթության» վրա է գտնվում, այսինքն՝ զգայական մակարդակի, իսկ գիտակցականը՝ «վերին հարթության» վրա է, այսինքն՝ հոգևորի /Լոուրենս, 2004: 88/:

Լոուրենսի մոտ այս մտքերն առաջացել են շատ ավելի վաղ, նախքան «Անգիտակցականի երևակայություն» (1922) աշխատության լույս տեսնելը: 1913 թ-ին Քոլլինգսին ուղղված իր նամակում նա իր անհանգստությունն է արտահայտում մտքի անտեղի միջամտության և այն փաստի վերաբերյալ, որ մարդիկ ծիծաղելի կերպով մտազբաղ են (mindful) /Լոուրենս, 1979: 503/:

Լոուրենսի արտահայտած մտքերը 21-րդ դարում քաղաքակիրթ հասարակության սովոր գանգվածի համար թերևս նույնպես օտար կթվան, քանի որ մարդը, որը մտածում է, թե ինչպես կատարելագործի իր գիտելիքները և ինչպես կիրառի դրանք սեփական և իրեն շրջապատող մարդկանց կյանքը բարելավվելու համար, անկարող է հասկանալ, թե ինչպես կարելի է անտեսել միտքը, բանականությունը և ապրել ինքնաբուխ, առաջնորդվելով բնագոյններով:

Լոուրենսն «արյան գիտակցության» վերաբերյալ իր մտքերը շարադրում է արդեն իսկ 1915 թ-ին Բերտրան Ռասելին ուղղված նամակում, որտեղ նա հանգամանալից նկարագրում է, թե ինչ է «արյան գիտակցությունը»՝ բացատրելով, որ գոյություն ունի մեկ այլ գիտակցություն, որն անկախ է ուղղեղի համակարգից: Սակայն մարդկանց կյանքի ողբերգությունն նրանում է, որ միտքն իշխում է «արյան գիտակցությանը» /Լոուրենս, 1981: 470/:

Այս նամակն այն բանի ապացույց է, որ 1915 թ-ին Լոուրենս արդեն իսկ հավատում էր, որ արյունը մարդու էության կարևորագույն մասնիկն է, ինչը մարդուն առաջնորդում է դեպի բնագոյային կյանք՝ հետևում թողնելով գիտակցական կյանքը /Լոուրենս, 1981: 470/: Այս նամակում արտահայտած մտքերը հիմք են դառնում Ֆրոյդի բիոհաղորդակցության վերաբերյալ գաղափարների քննադատության համար, քանի որ այստեղ Լոուրենսը բիոհաղորդակցությունը նկարագրում է որպես «անցում արյան երկու հոսքերի միջև» /Լոուրենս, 1981: 470/:

Լոուրենսը Ռ-ասելին ուղղված նամակում գրում է. «Երբ ես բիոհաղորդակցվում եմ կնոջ հետ, ինձ իշխում է արյան գիտակցությունը: Նրա և իմ արյան միջև անցում է տեղի ունենում, որը մեզ միաձուլում է այնպես, որ նույնիսկ եթե իրարից հեռու ենք գտնվում, «արյան գիտակցությունը» մնում է մեր մեջ /Լոուրենս, 1981: 470/:

Լոուրենսը բնական մարդու վառ օրինակ է, որը կիրքը, ցանկությունը, բնագոյները բարձր է դասում գիտակցությունից:

Լոուրենսի «արյան գիտակցությամբ» բիոհաղորդակցություն ունենալու գաղափարը հակադրվում է Ֆրոյդի բիոհաղորդակցության տեսության երեք էստեններում գրված գաղափարներին /Ֆրոյդ, 1953: 255-266/: Ֆրոյդի տեսությունը ստիպել է Լոուրենսին կարծել, որ հոգեվերլուծությունը բիոհաղորդակցությունը դիտարկում է որպես ամոթալի գործընթաց, որի ցանկությունը պետք է ճնշել մտքում: Լոուրենսը հակադրվում է Ֆրոյդի տեսությանը՝ պնդելով, որ բիոհաղորդակցության ժամանակ միտքը կամ մտավոր գիտակցությունը տեղի է տալիս մեկ այլ գիտակցության, որը ոչ մի կապ չունի ուղեղի համակարգի հետ /Լոուրենս, 1981: 470/: Լոուրենսի անհամաձայնությունը Ֆրոյդի հետ նրանում է, որ վերջինս անգիտակցականի վերաբերյալ իր տեսությանը գիտականորեն է մոտեցել /Լոուրենս, 1981: 471/:

Այսօր Ֆրոյդի հոգեվերլուծությունը ոչ մի կերպ չի առնչվում բժշկության որևէ ճյուղի հետ, սակայն Լոուրենսը միակ մարդը չէր, որ կարծում էր, որ Ֆրոյդը գիտական տեսանկյունից է փորձում բացատրել իր տեսությունը /Լոուրենս, 1981: 218/: Ֆրոյդն՝ ինքը, այդ կարծիքին էր:

Ջեյմս Քոփլանը Լոուրենսի և Ֆրոյդի հարաբերության մասին գրում է, որ Լոուրենսը կտրականապես դեմ էր գիտության «ֆիքսված օրենքներին» և «համակարգերին», որը ասոցացվում է ֆրոյդիզմի հետ /Քոփլան, 1990: 306/:

Անբարոյականություն և լկտիություն («Порнография и непристойность») աշխատության մեջ Լոուրենսը բացատրում է, թե ինչու են մարդիկ բիոհաղորդակցությունը վերաբերվում որպես ստոր գործընթաց. «Մարդիկ այդ գործընթացը դիտում են որպես ամոթալի մի երևույթ, քանի որ չեն առաջնորդվում բնագոյներով: Բիոհաղորդակցությունը՝ առանց բնագոյներով առաջնորդվելու, հավասար է կեղտի, իսկ կեղտը՝ բիոհաղորդակցության: Այդ ժամանակ ինտիմ հարաբերություն ունենալու ցանկությունը վերածվում է կեղտի մեջ թավալվելու ցանկության, իսկ ցանկացած հմայք կնոջ մեջ դիտվում է որպես մարդու բնության գարշելի արտահայտություն: Եթե մարդը ցանկանում է բիոհաղորդակցությունը նսեմացնել, դարձնել ստոր, կողտոտ երևույթ, ապա դա է անբարոյականությունը /Լոուրենս, 2003: 53-54/: Նա գրում է, որ «Աննա Կարենինա» և «Պամելա» վեպերը բիոհաղորդակցության ցանկություն են արթնացնում ընթերցողի մոտ միայն այն պատճառով, որ ստորացնեն այն, ծիծաղեն դրա վրա, ինչը ստեղծագործություններում անբարոյականության տարրերի առկայության ապացույցն է /Լոուրենս, 2003: 55/:

Լոուրենսը վստահ է, որ 19-րդ դարի գրականությունը լի է անբարոյականության տարրերով, ինչը և ընթերցողին ստիպում է նույնկերպ վերաբերվել

բիոհաղորդակցությանը /Լուրենս, 2003: 55/: «Այսօր իրավիճակը գնալով վատթարանում է, ինչը նշան է, որ հասարակությունը հիվանդ է: Անբարոյական աշխարհայացք ունեցող մարդը տանել չի կարողանում Բոկաչչոյին, քանի որ իտալացի հռչակավոր տաղանդի կողմից ստեղծած թարմ, առողջ տեսարանները ժամանակակից անբարոյական աշխարհայացք ունեցող մարդուն ստիպում են աղբ, ճիճու զգալ իրեն՝ հենց այն, ինչ նա իրականում կա: Այդ իսկ պատճառով Լուրենսը խորհուրդ է տալիս կարդալ Բոկաչչո, քանի որ նա հակաթույն է ժամանակակից հասարակության համար, որը կարող է «բուժել հոգու վերքերը» /Լուրենս, 2003: 56/:

Լուրենսը բացատրում է, որ անբարոյականության և բիոհաղորդակցության միջև տարբերությունն այն է, որ անբարոյականությունը սերտորեն կապված է գաղտնիության հետ, իսկ բնական մարդը, հետևելով ինտուիցիային, առաջնորդվելով բնագոյով, բիոհաղորդակցությունը դիտում է որպես մաքուր, բնական գործընթաց, այդ պատճառով, նա այն գաղտնի պահելու որևէ պատճառ չունի /Լուրենս, 2003: 58/:

Լուրենսը կարծում է, որ երիտասարդները ունակ են փոխելու հասարակության մտածելակերպը, սակայն, ընդհանուր առմամբ, երիտասարդ սերունդը առաջվա նման գտնվում է հասարակության ազդեցության տակ /Լուրենս, 2003: 71/: Նրանք իրենց զգում են ինչպես բանտում, որտեղ լի են ստախոսները: Այդ պատճառով երիտասարդների մոտ հանգչում է բիոհաղորդակցության էներգիան, սպառվում է ցանկության աղբյուրը: «Երիտասարդները շղթայված են ստով, որը սպառում է բիոհաղորդակցություն ունենալու նրանց աղբյուրը» /Լուրենս, 2003: 71/:

Ահա սա է պատճառը, որ Լուրենսի հերոսները հիմնականում երիտասարդ սերնդի ներկայացուցիչներ են, որոնք դեմ են դուրս գալիս համընդհանուր կարծիքին՝ հանուն կրքի և ազատության: Նա բաց հարաբերությունների կողմնակիցն է: Եթե մարդը ցանկանում է ունենալ այդ հարաբերությունը, դա արդեն իսկ բնական երևույթ է, քանի որ ցանկությունը բնագոյների արդյունքում է առաջանում, իսկ բնագոյն իր հերթին արյան գիտակցության արդյունքն է: Լուրենսը հորդորում է մարդկանց, որ նրանք թույլ չտան, որպեսզի արտաքին աշխարհից եկող հասարակության կարծիքը ճնշի նրանց ներաշխարհի ցանկությունները /Լուրենս, 2003: 75/: Նա վստահ էր, որ իր կյանքը մի կոպեկ անգամ չէր արժենա, եթե հասարակությունը թելադրեր նրան, թե ինչպես է պետք ապրել իր սեփական կյանքը. «Ազատությունն ամենակարևոր արժեքն է: Պետք է ազատվել ստից, որը գոյություն ունի մեր մեջ /Լուրենս, 2003: 75/: Միայն այն դեպքում, երբ մարդը վերջ դնի ստին իր ներաշխարհում, նա կկարողանա պայքարել արտաքին աշխարհի ստի դեմ: Սրանում է ազատության և հանուն ազատության պայքարի իմաստը»: Նա եզրափակում է, որ անհատը չի ընդդիմանում հասարակությանը՝ հիմար վիճակում չհայտնվելու համար» /Լուրենս, 2003: 79/:

Լուրենսը քաջատեղյակ էր հասարակության բացասական ազդեցության մասին, որն արգելք է դառնում, որպեսզի մարդն իր անձը լիովին ճանաչի և

ապրի ազատ: Նա «Ժողովրդավարություն» էստեում գրում է, որ խելացի մարդը պետք է պայքարի ընդդեմ մեխանիզմների և նյութապաշտության՝ իր հոգու ազատության համար: Ժամանակից մարդու ուղղությունը «ֆիքսված» է, և այն փոխելն անհնար է /Լոուրենս, 1936: 716/:

«Ֆիքսված ուղղություն» ասելով՝ նա նկատի ուներ անհատի նպատակները, որոնք մեզ արդեն քաջ հայտնի են նրա էստեներից: Նպատակ ձեռք բերելու կարողություն, հռչակ, ուժ, որոնք, ըստ նրա, հոգու հիվանդություններ են և որոնք մարդուն տանում են ինքնակործանման: Այս «ֆիքսված ուղղությունը» նաև խոչընդոտում է մարդկանց միջև բարի-դրացիական հարաբերություններ հաստատելուն /Լոուրենս, 1936: 717/:

Լոուրենսն ատելությամբ է լցված «արհեստական» կյանքի նկատմամբ: Իր կարծիքով՝ ժամանակակից գիտակցության պատճառով անհատը շեղվում է բնական կյանքով ապրելու ուղղուց՝ դառնալով արհեստական. «Տղամարդիկ, կանայք, մեծերն ու փոքրերն, ավա՛ղ, իրենց սեփական խելքը չունեն և չեն ապրում իրենց կյանքով» /Լոուրենս, 1936: 761/: Մինչև հոգու խորքը հիասթափվելով հասարակության մտածելակերպից՝ Լոուրենսը «Խաղաղություն» էստեում» գրում է. «Միակ ելքը մահն է, որը հնարավորություն կտա ազատել մեր հոգիները, մեր սեփական եսը հասարակության ազդեցությունից» /Լոուրենս, 1936: 761/: Լոուրենսը կարծում է, որ հասարակությունը մեծ վնաս է հասցրել անհատին, քանի որ նա չի կարողանում ազատորեն տնօրինել իր կյանքը: Լոուրենսի կյանքի փորձը ցույց է տվել, որ հասարակությունը փչացնում է անհատին: Մարք Գերթլերին ուղղված մեկ այլ նամակում նա գրում է. «Անչափ հիասթափված եմ ժամանակակից մարդկանցից: Երբեք այդքան չեմ ատել նրանց, ինչպես այժմ: Ես կորցրել եմ իմ հույսը, որ անհատի մեջ մի օր փոխվելու ցանկություն կառաջանա /Լոուրենս, 1984: 194/:

Ճիշտ է՝ Լոուրենսը գիտակցում էր, որ մարդկանցից մեկուսանալը ճիշտ չէ, սակայն նրա հերոսները միշտ փորձել են փախչել, ազատություն ձեռք բերել: Այս գաղափարը կարելի է հանդիպել նրա «Տղամարդը, ով սիրում էր կղզիները» (The Man Who Loved Islands) պատմվածքում: Նրա հերոսները սովորաբար չեն պատկանում ոչ մի դասի, ոչ մի խմբավորման, ինչը հատուկ էր ժամանակակից մարդկանց, սակայն նրանք, միևնույն ժամանակ, դժգոհ էին մեծակ ապրելուց: Դա նրանց, կարծես, չէր երջանկացնում:

Լոուրենսի աշխարհընկալմամբ՝ աշխարհը ճանաչելու և կյանքը հասկանալու համար երկու ճանապարհ գոյություն ունի: Առաջինը՝ հասարակությունից մեկուսանալն է, ինչը բերում է գիտական, մտավոր գործունեության, իսկ երկրորդ՝ ճանապարհը հասարակության անբաժանելի մասը կազմելն է, միավորվելը, ինչը հնարավոր է հավատքի շնորհիվ:

Պետք է նշել, որ Լոուրենսի՝ հասարակությունից հեռանալու և հասարակության անբաժանելի մասնիկը դառնալու այս գաղափարները բազմիցս քննադատության են արժանացել, քանի որ մի կողմից նա իր ընթերցողին կոչ է անում միանալ հասարակությանը, որի մասին նա հանգամանակից գրում է «Մարդու կրթություն» էստեում, մյուս կողմից նա պնդում է, որ բնական մարդը

հասարակությունից հեռանալու կարիք ունի, քանի որ միմիայն այսպես նա կկարողանա ապրել բնագոյներով: Այնուամենայնիվ, Լոուրենսը հստակ բացատրություն է տալիս իր գաղափարների վերաբերյալ: Նրա կարծիքով, չնայած մարդն ամենից առաջ անհատ է, սակայն իր անհատականությունը կարևորվում և դրսևորվում է միմիայն հասարակական կյանքում. «Կյանքը բաղկացած է ընկերների, հարևանների, բարեկամների հետ շփումից, համագործակցությունից և միմյանց սիրելուց» /Լոուրենս, 1936: 613-614/:

Լոուրենսը ցանկությունը (desire) հակադրում է իդեալին (ideal): Ցանկությունն առաջանում է բնական մարդու մոտ, իսկ իդեալը հասարակության կարծրատիպերի արդյունքն է:

Իդեալը, ըստ Լոուրենսի, ձևավորվում է մտքի արդյունքում: Այն կայուն է: Մինչդեռ ցանկությունն առաջանում է տիեզերքից, այն ինքնաբուխ է, բնական /Լոուրենս, 1936: 713/:

Լոուրենսը ցանկանում է, որ ժամանակակից մարդիկ սովորեն կտորել կարծրատիպերը, որպեսզի թույլ տան, որ իրենց սրտից բխի ցանկությունը: Ցանկությունը, ի տարբերություն մեխանիկական իդեալների, օգնում է մարդուն ազատություն ձեռք բերել: Լոուրենսը բացատրում է. «Ցանկությունն ինքնին պարզ երևույթ է, ինչպես արևի ճառագայթը, կրակը կամ անձրևը: Ցանկությունն է, որ դրդում է ինձ լինել ազատ թռչունների և կենդանիների մասն, վայելել արևի ճառագայթները կամ գիշերը» /Լոուրենս, 1959: 455/:

Այսպիսով, ամփոփելով վերոնշյալը՝ կարող ենք ավելացնել, որ Գ. Հ. Լոուրենսի գաղափարների ձևավորման համար հիմք է ծառայել Զիգմունդ Ֆրոյդի անգիտակցականի տեսությունը, սակայն Լոուրենսը առաջ է քաշել իր սեփական տեսությունը՝ բացառելով անգիտակցականի առաջացումը մտքի գործընթացների արդյունքում, հստակ տարանջատելով միտքը, գիտակցությունն ու անգիտակցականը իրարից:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Cowan J. C. D. H. Lawrence and the Trembling Balance. London: Pennsylvania State University Press, 1990.
2. Freud S. Three Essays on the Theory of Sexuality // The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud. London: Hogarth, 1953.
3. The Letters of D.H. Lawrence. Vol. I (September 1901 – May 1913) / Ed. J.T. Boulton. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.
4. The Letters of D. H. Lawrence. Vol. II (June 1913 – October 1916) / Eds. G. J. Zytaruk and J. T. Boulton. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

5. The Letters of D. H. Lawrence. Vol. III (October 1916 – June 1921) / Eds. J. T. Boulton and A. Robertson. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
6. Lawrence D. H. *Fantasia of the Unconscious*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
7. Lawrence D. H. “Democracy”. Phoenix: The Posthumous Papers of D. H. Lawrence / Ed. E. D. McDonald. London: William Heinemann, 1936.
8. Lawrence D. H. “The Reality of Peace”. Phoenix: The Posthumous Papers of D. H. Lawrence / Ed. E. D. McDonald. London: William Heinemann, 1936.
9. Lawrence D. H. “Education of the People”. Phoenix: The Posthumous Papers of D. H. Lawrence / Ed. E. D. McDonald. London: William Heinemann, 1936.
10. Лоуренс Д. Г. Психоанализ и бессознательное. Порнография и непристойность. М.: Эксмо, 2003.

В. ОГАННЕСЯН – *Восприятие «сознания крови» у Д. Г. Лоуренса.* – Статья посвящена восприятию Д. Г. Лоуренса о «сознании крови», что оно есть другое сознание, которое не зависит от системы головного мозга и отвечает за функционирование инстинктивной жизни. Сознание, наоборот, дает ложную информацию о действительности и жизни.

Ключевые слова: интуиция, инстинктивная жизнь, подсознание, сознание крови, идеалы, желание

V. HOVHANNISYAN – *D. H. Lawrence’s Perception on “Blood-Consciousness”.* – The paper is devoted to D. H. Lawrence’s theory on “blood-consciousness”, where he presents another type of consciousness, which is independent of the brain system and which leads to an instinctual life. Consciousness, by contrast, gives false information on reality and life.

Key words: intuition, instinctual life, unconscious mind, consciousness, blood-consciousness, ideals, desire